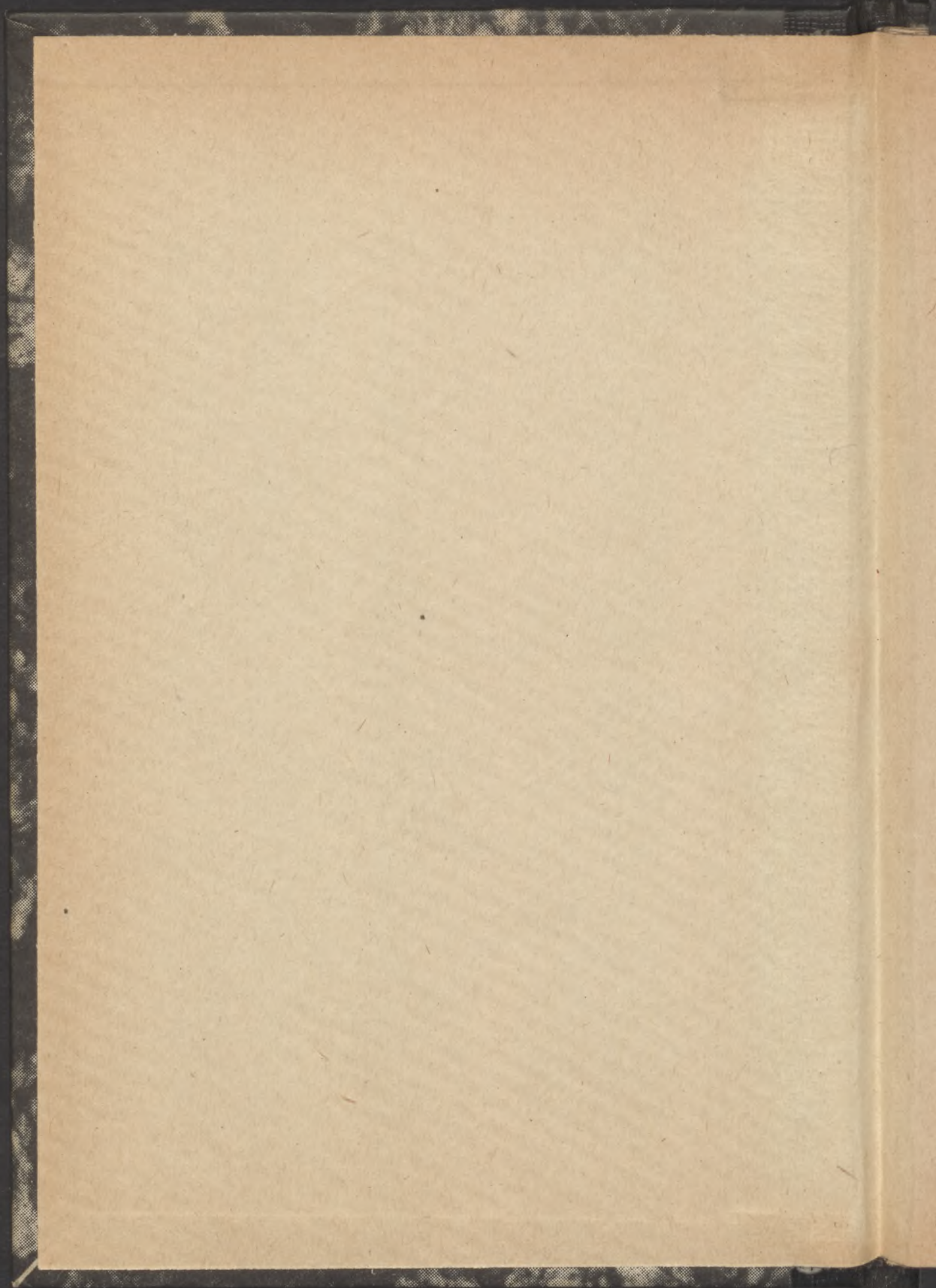
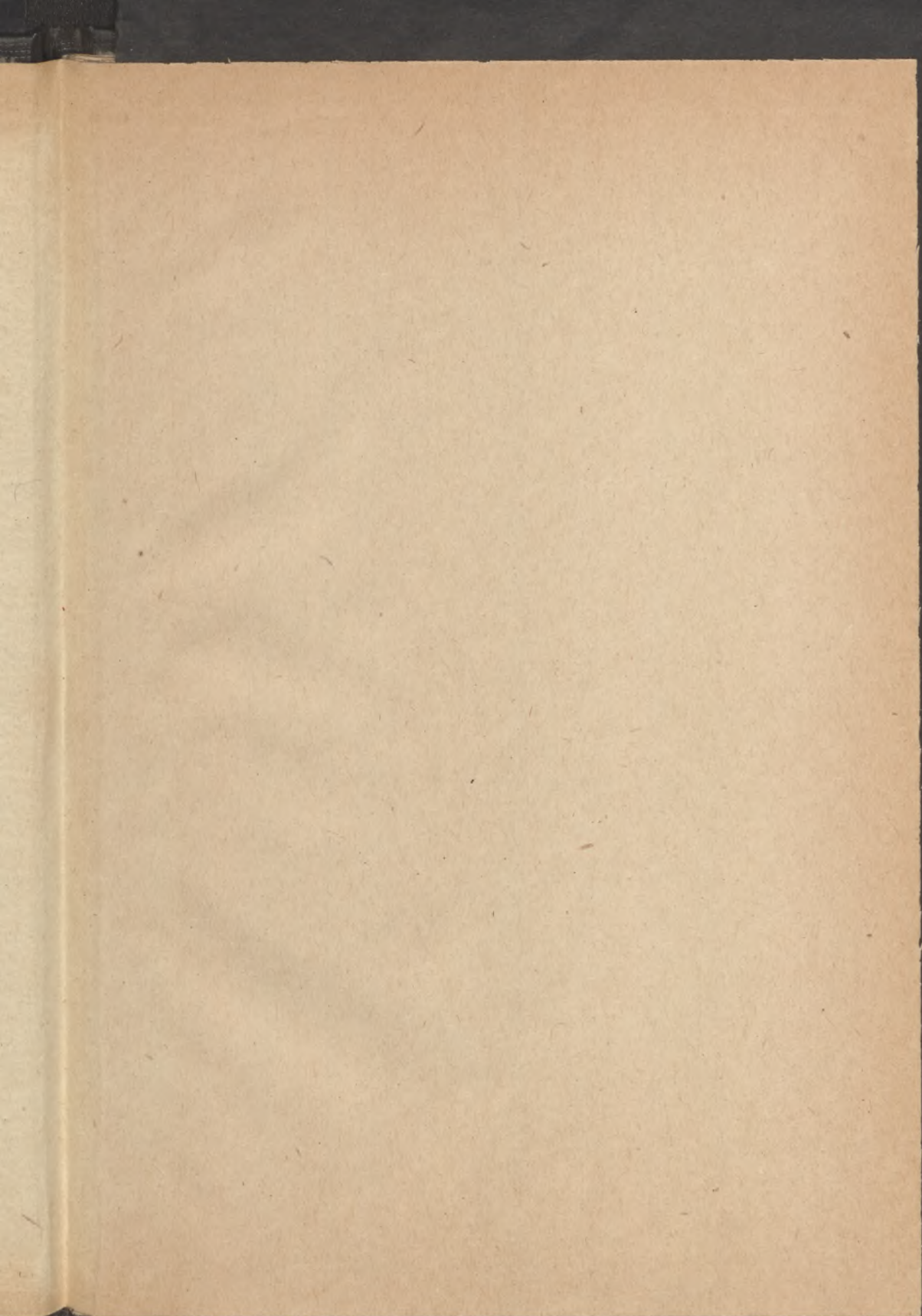


85.543

85.543













SZABÓ ERVINNEK

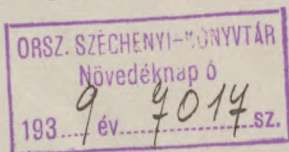
szeretettel ajánlva.



Primer Péter József előadásának  
írása paráccsággal  
Bolgár



85543





## ELŐSZÓ.

Ha nincs modern értelemben vett munkásmozgalom, mely ellehetne a marxista tanok ismerete nélkül, úgy az amerikai munkásság körében ezek ismerete kétszeresen nélkülözhetetlen. A legfejlettebb ipari kapitalizmus és a polgári demokrácia tökélyére emelkedett burzsoázia ezen országában, mely a marxista fejlődéstan legfényesebb bizonyítékait nyújtotta, a munkásságnak kétszeres kötelességei vannak a marxista program végleges diadalra juttatása tekintetében.

Méltán fordul az egész világ figyelme az amerikai munkásmozgalom felé, mert itt már igen élesek azok a fegyverek, melyeket a „Kommunista Kiáltvány” szerint a burzsoázia önmaga ellen kovácsolt és minden azon férfiktól függ, kiket ez a burzsoázia e fegyverek forrására hozott létre: a proletáriátustól.

Azonban annak ellenére, hogy Amerikának a nemzetközi munkásmozgalom történetében már eddig is nem jelentéktelen szerep jutott s mind a mellett, hogy a szocialista mozgalomnak úgy személyi, mint tárgyi előfeltételei megvannak, a szocializmus, mint tudatos osztálymozgalom, csak rövid idő óta s az amerikai proletáriátusnak aránylag kicsiny körében bontakozott ki.

Ezen tünemény közelebbi okainak vizsgálata nem képezheti jelen sorok tárgyát. Tény azonban, az, hogy az amerikai munkásmozgalom nélkülözte s jelentékeny része még most is nélkülözi azt a tudományos jelleget, melyet a munkásság törekvéseinek Marx és Engels adtak.

Más szóval az amerikai munkásmozgalom nem volt a legujabb időkig a marxizmusra felépített s most is csak egy része az amerikai mozgalomnak tekinthető olyannak, t. i. a szocialista munkáspárt, mely politikai s a „Világ Ipari Munkásai”, az „Industrial Workers of the World”, mely gazdasági küzdelmét az osztályharc alapján folytatja.



Ez a két mindinkább fejlődő szervezet képviseli Amerikában a merxizmust. Annál hatalmasabban burjánzanak azonban az álszocialisztikus elméletek és a szociáldemokrácia jelszava mögé bujt vizenyős polgári radikálizmus.

Mi sem természetesebb, mint hogy a korrump politika e hazájában a különböző országok proletárjai által importált jóhiszemű szocializmusra is rányomta bélyegét a mindenüvé behatoló business s azt a vele üzőkedők képére és hasonlatosságára alakította át, minek nem csupán az lett a következménye, hogy a radikális polgári demokrácia sajátította ki hamarosan a szocialista program kisajátítható pontjait, hanem az is, hogy ez a szocialista program is mindinkább megtelt polgári elemekkel.

A határvonalak tehát lassankint elmosódtak a marxizmus biztos talaját nélkülöző proletáriátus előtt és taktikájára az ötletszerűség, majd az egyéni érdek kezdte rányomni bélyegét.

Ezen folyamathoz nagyban hozzájárult az amerikai proletáriátus szakszervezkedési taktikája. Ez nagyrészt az avult trade unionizmusra épült fel és így nélkülözött minden szocialisztikus elemet, minél fogva nemcsak proletárszempontból impraktikus, hanem egyenesen antiszocialisztikusnak bizonyult ez a szakszervezkedése, a mely szakszervezkedésnek jelmondata a **tőke és munka érdekközössége**.

Igy történt azután, hogy dacára a fegyverforgatóknak és a fegyvereknek, a küzdelem az osztályok között fel volt tartóztatva. Fel volt tartóztatva azért, mert a fegyverviselők részint nem voltak hivatásuk tudatában, részint itt Amerikában elfelejtették a fegyverek használatát.

Ily körülmények között annak a csoportnak, mely Amerikában a szocializmus igazi képviselője, a szocialista munkáspártnak, aligha lehet fontosabb hivatása, mint hogy a proletáriátust rendeltetésével, **céljaival** s ezek elérésére szolgáló, a szocializmus tudománya által megállapított **eszközeivel** megismertesse.

Ezt a törekvést szolgálják a következő lapok. Az ott foglaltak az Amerikai Magyar Szocialista Munkás-Szövetség lapjában, a „Népakarát”-ban cikkek formájában jelentek meg, melyek lényegtelen változtatásokkal összegyűjtve lesznek hivatva széles rétegekre nézve a szocializmus elméleti tanításainak és gyakorlati követelményeinek ismeretét hozzáférhetővé tenni. Ennek a kettőnek: a szocialista elméleteknek és a szocialista politikának kölcsönhatását, az előbbieknél minden szürkeségtől való mentességét s az utóbbinak alkalmazott marxista-szociológiaként való feltüntetését a lehetőség szerint kidomborítani igyekeztem, a mennyire csak az egyes témáknak valósággal kompendiumszerű tárgyalása megengedte.



Ezen füzetek első sorban az amerikai magyar munkásság szükségleteivel számolnak, azokéval, kik a mind nagyobb mérveket öltő hazai szocializmus iskoláját már nem járhatták s a kik elé mind újabb és újabb kérdőjelek tolnak. Elsősorban ezeknek szolgáljon iránytűül a marxista szocializmus legfontosabb tételeinek s azok kommentárjainak ismerete.

S ha a szocializmus harcedzett bajnoka is úgy fogja találni, hogy ránézve sem egészen haszontalan e sorok olvasása, úgy a végzett munka nem volt hiábaváló.

New York, 1908 január havában.

B o l g á r E l e k .



# BEVEZETÉS.

## A TÁRSADALMI „KÉRDÉS“.

„A tudomány és a munkás képezik a társadalom ellentétes pólusait, melyek ha összeölelkeznek, vaskarjaik közt szétroppantják majd a kultura akadályait.“ (Lassale.)

Hosszu évszázadoknak észrevétlenül végbemenő, a népek öntudatában nyomokat nem hagyó változásai voltak azok, melyek a tizenkilencedik század elején a kulturvilágot egy egész sereg új életviszony elé állították.

Azok az átalakulások, melyeken a társadalmi életet meghatározó gazdasági termelés ez idők során keresztülment, nemcsak, hogy a társadalmi **intézményekre** nem maradtak hatástalanok, de sőt új társadalmi csoportok, **új osztályok** kialakulására is vezettek. A munkának mindinkább növekvő társadalmi jelentősége, a gazdasági termelés körül általa vitt döntő fontosságú szerep, mihamar e szerep betöltőit: a munkásságot, mint osztályt, mint a negyedik rendet helyezi a változott viszonyok központjába: benne összpontosulnak és általa jutnak kifejezésre az új idők összes átalakulásai és így lesz ama nagyszabású átalakulások nyomán feltoluló „**társadalmi kérdés**“ egyértelmű a „**munkáskérdés**“-sel.

A társadalmi kérdés megoldása lett az ujkori társadalmak legfontosabb teendőjévé, ez foglalkoztatta évtizedeken át az elmélet embereit és a gyakorlati férfiakat egyaránt. Tudomány is, politika is ezen fáradoznak, a kérdés azonban megoldatlan maradt.

Megoldatlan maradt mindaddig, míg ezen új társadalmi rend uralkodó, vezető csoportjából kerültek ki a társadalmi kérdés megoldását kereső tudósok és szociálpolitikusok.

Mihelyt azonban a társadalmi kérdéssel azonosított munkáskérdés által közvetlenül érdekeltek, maguk a munkások fogtak hozzá a probléma megoldásához, az hamarosan megszűnt kérdés lenni.

A társadalmi kérdés, mint ilyen, megszűnt attól a pillanattól kezdve, amidőn a munkásság egy öntudatos osztálymozgalomban találta meg a megoldást, mely osztálymozgalom a fennálló társadalmi rendnek a jelenlegi gazdasági rendszer megdöntésével történő átalakítására irányul, s amely osztálymozgalomnak irányítója, céljainak és eszközeinek, elveinek és taktikájának foglalata: **a szocializmus**.

Ami a **polgári** tudománynak és a polgári politikának nem sikerült, azt véghezvitte a **szocializmus** tudománya és a szocializmus poli-



tikája, midőn előbbi rámutatott a kérdés megoldásának lehetőségére és módjaira, utóbbi pedig programjának következetes és elvhű keresztülvitele által valósággal is mind közelebb viszi azt a megoldás felé.

**A szocializmus, mint tudomány** megállapítja mindazon okok és hatások, mindazon előzmények és következmények törvényeit, melyek a jelenlegi társadalmi rend keletkezésére, fejlődésére és jövőendő alakulására nézve irányadók

**A szocializmus, mint politikai mozgalom irányítója** pedig a tudományosan megállapított követelmények gyakorlati megvalósítására törekszik.

Mig a polgári tudomány és a polgári szociálpolitika a társadalmi kérdésben nem lát egyebet, mint néhány gazdasági és társadalmi téren észlelhető visszaélést, melyek orvoslásával „a társadalmi élet legjobb és legigazságosabb berendezését éri el”, addig a szocializmus azt tanítja és politikája is ahhoz igazodik, hogy nem **egyes intézményekben** van a hiba, hanem **magában a társadalomban**, és nem azok megreformálása az orvoslás módja, hanem utóbbinak gyökeres átalakítása.

Ehhez képest aztán a szocialista mozgalom sem irányul egyes káros intézmények megszüntetésére, mint a polgárság számos különböző mozgalma, ez az erő főleg szétforgácsolására vezetne és nem vinne eredményhez, mert ezen különböző társadalmi bajok mindegyikének közös oka a kapitalisztikus gazdasági termelésben gyökeredző jelenkori társadalmi rend, a maga egészében, erre vezeti vissza a szocializmus mindazt, a mit a polgári tudomány „igazságtalannak és rossznak” mond.

A szocializmus mint tudomány ugyanis nem önállóan, vagy egymástól szétszakítva nézi mindazon eseményeket, melyek előtte a mai társadalom eredményei gyanánt jelentkeznek, hanem összefüggésbe hozza azokat egyrészt egymással, másrészt azzal a végső okkal, mely őket végeredményben szülte: a fennálló gazdasági renddel.

Ezen szemléleti mód tette lehetővé a szocializmusnak a társadalmi kérdés megoldására való rámutatást. **Törvényeket** állított az avult tudomány **utópiái, feleleteket a kérdések helyébe.**

Ezek a törvények, ezek a feleletek pedig mind egyszersmind a munkásosztály elmaradhatatlan felülkerekedése mellett tesznek megcáfolhatatlan tanuságot.

Amilyen bizonyos, hogy a tavaszt nyár, a nappalt éjszaka követi, oly bizonyossággal állapítják meg e törvények, hogy a tőke kizsákmányoló uralmát, a munka kizsákmányolástól mentes társadalmat fogja követni.



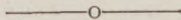
Igy válik a tudományos szocializmus a **munkásosztály tudományává**, eszmekörének letéteményesévé.

A **munka és a tudomány**, „a társadalom két szélső pólusa” egymásra talált. Egymásra kellett találniok, mert mint Lassale mondotta: „Két jelenség maradt fenn a maga nagyságában azon általános bukás közepette, melybe a történelem tanúsága szerint az élet összes jelenségei sülyedtek, két irány maradt fenn frissen és fejlődésre képesen az élet minden nyilvánulását átható önzés közepette: a **tudomány és a nép, a tudomány és a munkások.**”

És hogy ezek egymásra találtak a **szocializmusban**, valósággal be fog következni Lassale jóslata, mely szerint, ha ezek összeölelkeznek, vaskarjaik közt „szétroppantják majd a kultúra akadályait.”

Valóban, repedezik már az avult, az osztályönzés céljaira épített tudomány tetőzete, a szocializmus tudománya tüzlángba borította az ódon elméletek bagolyvárát, melyekből riadtan menekülnek azoknak világosságához nem szokott, világosságot nem tűrő lakói, a régiek tudományát jelképező baglyok...

Hadd vonuljanak fel ezen lapokon a szocializmus tanításai, hadd gyujtsa tovább is a **mi tudományunk** fáklyája égő áldozatait és világítson a küzdő proletariátusnak.



## A TÁRSADALOM ÉS ANNAK TÖRVÉNYEI.

Tudományos alapvetés és gyakorlati kivihetőség, ez a két tényező különbözteti meg a modern szocializmust minden idők szociális mozgalmaitól.

Mig az elmúlt idők társadalmi mozgalmak oly képzeletbeli állapotra irányultak, mely a lehető legigazságosabb, a lehető legjobb, mely mellett úgy az egyének mint azok csoportjai a legnagyobb boldogságban, a legharmónikusabban élhetnek, addig a modern szocializmus a tényekhez, a valóságos élethez fordul első sorban és annak törvényeiből meríti és szűri le saját követelményeit, saját programját.

A régiek tehát egy ideális, kíváncsatos állapot megteremtésének utópiáit hajszolták, nem számolva az élet jelenségeivel, a modern szocializmus pedig tudományosan felismert, a tényekben rejlő szükség-szerűségek által ránk parancsolt törvények érvényesülésének elkerülhetetlen voltát hirdeti.

Ez a szocializmus tehát első sorban a tudomány terén idézett elő forradalmat, midőn a régi vágyak, ábrándok, eszmények helyébe törvényeket állított. Ezzel egyuttal a tudományos kutatás számára egy



hatalmas új teret nyitott meg, a társadalmi életet a maga számos, bonyolult jelenségével. Megállapította, hogy az embereknek azon csoportjait, melyeket társadalomnak szoktunk nevezni, nem vak véletlenek kormányozzák, hanem oly szabályok uralkodnak ezen a téren is, mint a minőkkel a természeti tűneményeknél találkozunk. Mint ezek, úgy a társadalmi élet jelenségei is, okokra, előzményekre vezethetők vissza és okozatokat, következményeket szülnek, mely okokból és okozatokból ép úgy állapíthatók meg a társadalmi tűneményekre irányadó szabályok, mint a hogy a természeti jelenségek megfigyelése vezetett a fizika törvényeihez. Így válik a modern szocializmus megteremtőjévé a társadalmi tűnemények valószínűségi természettanának: a szó igazi értelmében vett szociológiának, vagy társadalomtudománynak.

A tudományos kutatásnak azon görcsöve alatt, mely alá a szocializmus a társadalmat helyezte, annak képe, igazi lényege mindjobban kidomborodott, végképen lehetetlenné téve minden addigi társadalom elméletet.

Igy mindjárt a társadalom keletkezéséről vallott nézetében elveti a szocializmus az isteni kegyelmet, az ösztönt, a belátást, mint a melyek a régi tudomány szerint embercsoportok, társadalmak, államok keletkezésére vezettek. A tudományos szocializmus megállapítása e tekintetben az, hogy a társas csoportok keletkezésére az önfentartás és fajfentartás alapszükségleteiből eredő azon törekvés vezetett, hogy a természet erőit együttesen leküzdve, a létért folytatott küzdelmet megkönnyítsék.

Az élet fentartása mint alapszükséglet, ez az, a mi az emberek, úgy az egyesek, mint a társadalmak cselekvésére nézve irányadó és így a szocializmus mint társadalomtudomány az emberek azon tevékenységére fekteti a főszólyt, mely a lét fentartásához szükséges eszközök megteremtésére vezet, a társas gazdaságra.

A produkció és reprodukció — mondja Engels — mely a történelemre nézve irányadó tényező, kétféle. Egyrészt élelmi és tápszerek, a ruházkodás és lakás eszközeinek készítése s mindezek előállításához szükséges eszközök termelése, másrészt maguknak az embereknek létrehozása a faj szaporítása. **A társadalmi berendezések**, melyek alatt bizonyos történelmi korszaknak és területnek népessége él, a termelés mindkét fajtától függnek: a munka fejlettségi fokától egyrészt, a családtól másrészt.

A társadalom mikéntje, az emberek összeműködésének módozatai tehát nagyrészt a gazdasági termelés módjától függnek, vagyis azon tevékenységtől, mely szerint az élet fentartása érdekében működnek.



Ez a szocializmusnak, mint társadalomtudománynak alapvető tétele.

A gazdasági élet törvényeivel ugyan ezt megelőzőleg is foglalkoztak tudományos alapon. A nemzetgazdaságtan, melynek ez tárgyát képezte, éppen azon időben élte aranykorát, a mikor a történeti újkor gazdasági átalakulásai a „társadalmi kérdés“ megoldása elé helyezték az emberiséget. Ez a tudomány azonban, míg egyrészt a fennálló viszonyok és tények konstatálásán, és nem mindig helyes konstatálásán kívül alig tett egyebet, a gazdasági viszonyok összefüggéseit és társadalmi kihatásait pedig épenséggel nem érintette, másrészt a fennálló viszonyokat úgy tüntette fel, mint változatlan örök törvényeket, minélfogva, tekintve, hogy e viszonyok egy kis csoportra nézve nagyon kedvezők, a nagy tömegekre nézve azonban igen sulyosak és terhesek voltak, — a sokaknak kevesek által való kizsákmányolását természeti törvénynek, isteni parancsnak tüntette fel.

Ily körülmények között a szocializmusnak, mint a gazdasági viszonyok törvényszerűségein felépült társadalomtudománynak első teendője volt a nemzetgazdaságtan tételeivel szemben állást foglalni s így lett a szocializmus mindjárt első megjelenésekor a **polgári nemzetgazdaságtan bírálata** s egyuttal bírálata a fennálló társadalmi rendnek. A tőkés társadalmat s ennek termelési viszonyait megvilágító beható kritika volt a tudományos szocializmus első legfontosabb tevékenysége. Ezen tevékenysége közepett rámutatott ama tényre, hogy miként az életnek minden jelensége, úgy a gazdasági termelés viszonyai is változásoknak, átalakulásoknak vannak alávetve, nem merevek, mindöröktől fogva létezők és örökké tartók, mint a társadalmi gazdaságtan hirdette.

Belevívén pedig a fejlődés gondolatát a gazdasági törvényekbe, önmagától dönt meg aztán az azokhoz előbb fűzött azon következtetés, mely szerint isten rendelése az, hogy szegényeknek és gazdagoknak kell lenniök ezen a földön.

És ez az a pont, a hol a szocializmus megszűnik elmélet lenni és válik, egy gyakorlati, politikai mozgalom alapjává, melynek taktikája viszi át a valóságos életbe a szocializmus tudományos tételeit:

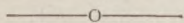
Ha csakugyan nem természeti törvény a szegények kizsákmányolása a gazdagok által, hanem emberi csinálmány, akkor kell, hogy emberék által meg is legyen dönthető és ha erre a tényre és lehetőségre az **elmélet** rámutat, akkor ennek megvalósítására a **gyakorlat** van hivatva, az a mozgalom, mely ama tanításokon épül fel.

Igy lett a **politika**, mely azelőtt csak ötletek, ravaszságok, érdekek játéka volt a szocializmus átalakító hatása folytán tudományos



utakon haladó gyakorlati mozgalommá, az elméleti tételeket gyakorlatilag megvalósító intézmény, így lett a politika **alkalmazott társadalomtudomány**.

A szocializmus ilyképen harmóniába hozván társadalomtudományi tételeit politikai elveivel, egyszersmind összhangba hozza **céljait és eszközeit**, ellentétben a pillanatnyi érdekek által sugalt ötleteken nyugvó társadalmi, politikai mozgalmakkal.



### A TÁRSADALMI FEJLŐDÉS TÖRVÉNYE.

A tudományos szocializmus, mely a **társadalom keletkezését** az emberi alapszükségletekből, anyagi indító okok kényszeréből vezeti le, ugyanezekkel magyarázza a társadalmi erők összes nyilvánulásait, azok átalakulásait, változásait, szóval a **társadalmi fejlődést**.

Ennek a társadalmi fejlődésnek képével vezeti be a tudományos szocializmus legkiválóbb képviselője, Marx Károly a „politikai gazdaságtan kritikájáról” szóló művét. Mert a tudományos szocializmus nem érhetette be azon kijelentéssel, hogy a gazdasági viszonyok fejlődésnek vannak alávetve, s minthogy a gazdasági viszonyok azok, melyek meghatározók a társadalmi élet egyéb viszonyai tekintetében is, amazok fejlődésével, ezek is és az egész társadalom is megváltoznak. A gazdasági és társadalmi összefüggéseket mélyebben kellett kidomborítania, s ezt meg is tette azon törvény felállításával, mely a tudományos szocializmusnak a társadalmi fejlődésről vallott felfogását jutattja kifejezésre s amely a következőképen hangzik:

„Életük társadalmi termelésében az emberek határozott, szükségyszerű, akaratuktól független viszonyokat, termelési viszonyokat követnek, melyek anyagi termelési erőik bizonyos fejlettségi fokának felelnek meg. Fejlődésük bizonyos fokán a társadalom anyagi termelési erői ellentétbe jutnak a létező termelési viszonyokkal, avagy, a mi csak jogi kifejezése ennek, a tulajdoni viszonyokkal, melyek keretében eddig mozogtak. A termelési erők fejlődésének formáiból ezek a viszonyok ama erők bilincseivé lesznek. Ekkor a társadalmi forradalom korszaka köszönt be. A gazdasági alap változásával az egész óriási felépítmény lassabban, vagy gyorsabban átalakul. Az ilyen átalakulások szemléleténél mindig meg kell különböztetni az anyagi, természettudományi hűséggel megállapítható változást a gazdasági termelés viszonyaiban, a jogi, politikai, vallási, művészeti, vagy bölcséleti, egyszóval eszmei formáktól, melyekben az emberek ezen ellentét öntudatára jutnak és ezt kiküzdik. Egy társadal-



mi alakulás soha sem tűnik el előbb, mintsem mindazon termelési erők kifejlődtek, amelyek számára az elég tág és új, magasabb termelési viszonyok sohasem lépnek helyére, amíg azok anyagi létefeltételei magában a régi társadalomban ki nem keltek. Ennélfogva az emberiség magának mindig csak oly feladatokat szab, melyeket megoldhat, mert pontosabban szemlélve, mindig azt fogjuk találni, hogy a feladat csak ott merül fel, hol megoldásának anyagi feltételei már léteznek, avagy legalább kialakulásuk folyamatában vannak.

A társadalom illetően megvilágítása egyszersmind rámutatott annak igazi lényegére. Míg régebben egyre azon vitatkoztak, hogy a társadalom szervezet-e, vagy holt gépezet, a szocializmus félreérthetetlenül kimutatta, hogy a társadalom az emberi életnek természettudományilag figyelemmel kísérhető nyilvánulása. Nem holt gépezet, hanem örökös mozgásban, átalakulásban, fejlődésben levő tünemények szakadatlan láncolata, mely tünemények egymással szerves összefüggésben, de állandó függőségben vannak a társadalmi életet meghatározó gazdasági, termelési előfeltételektől, amelyek maguk is a fejlődés örök törvényének vannak alávetve.

A társadalmi életben kifejezésre jutó szabályszerűségek tehát csak a gazdasági tüneményeknek törvényszerűségei.

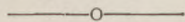
A társadalmi életnek fent vázolt fejlődéstana, bizonyítékait, melyekkel tételeit támogatja, a történelemből meríti. A világtörténet és annak eseményei képezik a bizonyítási eszközöket a tudományos szocializmus számára a gazdasági viszonyok uralkodó szerepe tekintetében: a tapasztalat tényei, történelmi tények azok, melyek a fenti megállapításokra vezettek. Az emberiség multjának és jelenének eseményei azok, melyekre a tudományos szocializmus tanításait felépíti.

A multnak és jelennek tényeiből levont ezen következtetések azonban nem csupán elméleti értékkel bírnak. A gazdasági tünemények törvényszerűségeiből a jövőre vonatkozólag is sok mindent meg tudunk állapítani és ennélfogva képesek vagyunk cselekvésünket is ezen felismert törvényekhez alkalmazni. Amiként előre látjuk az évszakok változásait s számítunk azokkal, akképen kell társadalmi cselekvésünket az előre látható gazdasági fejlődés szerint irányítani. És itt megint a gyakorlati mozgalom veszi át a szerepet, midőn arra törekszik, hogy társadalmi cselekvésünket ebbe a tudományosan felismert irányba terelje.

A társadalom nem lévén egyéb, mint az embereknek gazdasági törvények által dirigált csoportja, annak fejlődésmenetét nem a dirigáltak érzelmeiből és eszméiből, vágyaiból és reményeiből kell megmagyaráznunk, hanem a minden érzelmi és gondolati befolyásoktól



menten érvényesülő dirigálóból, a gazdasági törvényekből. „Nem az emberek tudata az, ami létezésüket meghatározza, hanem ellenkezőleg társadalmi létük az, ami öntudatukra irányadó.“



## AZ ESZMÉK JELENTŐSÉGÉRŐL.

Az égi testek mozgására nézve teljesen közömbös az, mint vélekednek arról az emberek, a föld is csak úgy vonzza a testeket, mint akkor, a mikor ezt a tényt a fizika még nem állapította meg, más szóval az élet nyilvánulásait semmiképen sem befolyásolja az, hogy milyen hatásokat gyakorolnak az emberek érzelmeire és gondolataira.

De magában az emberi életben, még pedig úgy az egyén, mint a társadalom életében is, csak másodrangú szerep jut az érzelmeknek és gondolatoknak, az eszméknek. Nem szenvedhet ugyanis kétséget, hogy az élet fenntartásának anyagi szükségletei megelőzik az összes egyéb szükségleteket. Az ember, mint minden más élő lény, minden spekulációt, bölcselkedést és okoskodást megelőzőleg élni akar, azaz az önfenntartás szükségletét igyekszik kielégíteni. A reális, anyagi előfeltétel, mely a szellemi tevékenységet megelőzi és arra nézve nélkülözhetetlen, minden téren tapasztalható, a hol csak szellemi működéssel találkozunk. Így már a fenti példák is bizonyítják, hogy az említett természeti tények, minő a föld vonzóereje stb., mint tények megelőzték a róluk való tudomást, de egyébként is, az emberek — hogy csak egyet említsünk — előbb beszéltek, előbb közölték egymással gondolataikat s csak azután szűrték le ennek szabályait a nyelvtanban, stb. Látnivaló tehát, hogy a realitások, a való tények mindenütt megelőzik, feltételezik a róluk alkotott képzeleteket, az eszméket.

Természetesen ugyanez a viszony áll fenn a társadalmi élet jelenségei és a társadalmi eszmék között is. Bármiképen higgyen is valaki pl. a magántulajdon öröklétében, arra a tények nem kevésbbé fognak rácsafolni, mint arra, a ki szerint a föld egy helyben áll.

Ennek a viszonynak ad kifejezést a tudományos szocializmus akkor, a midőn a társadalmi élet reális, anyagi tényeinek, a gazdasági tényeknek, a társadalomról felállított elméleteket, eszméket tudatosan alárendeli. Nem tagadja ezen eszmék létezését, sőt bizonyos fokig azok hatásait is elismeri, ellenben tagadja azt, hogy ezek az eszmék önállóan keletkeznének, léteznének és hatnának, ezzel szemben azt állítja, hogy „az emberiség történelmében jelentkező szellemi jelenségek csak a gazdasági viszonyok visszaverődései, csak függő, önállót-



ian tünemények, melyekben a társas lét anyagi tárgyai, gazdasági jelenségek bizonyos kifejezésre jutnak.“

Ne higyjük, hogy ennek a megállapításnak csak elméleti jelentősége van. Ha megfigyeljük, hogy az eszmék önálló keletkezéséről és hatásáról felállított elméletek hova vezettek a gyakorlatban, és összehasonlítjuk azok társadalmi hatásait a tudományos szocializmus progresszív céljaival, úgy látni fogjuk, hogy az elmondottak nem a „szürke elmélet“ rémlátásai: Ha figyelemmel kísérjük az emberi gondolkodás történetét, úgy tapasztalhatjuk, hogy annak kezdetleges fokán minden tünemény okát felsőbb lényekre vezették vissza. „Szellemekkel akarták megoldani“ — mint Lafargue mondja — „mindama nehézségeket, melyeket nem értettek, ezek a szellemek azonban csak **képzeletükben** éltek...“ A társadalmi jelenségeket is istenre vezették vissza. Istenek kergették ki az embereket a földi paradicsomból, istenek ítelték munkára és szenvedésre. Isteni előrelátás határozta meg a birodalmak virágzását és pusztulását“.

Igy vezettek ezek az eszmék az istenhithez, ez pedig a tételes vallásokhoz, melyek az idők során azt a feladatot lettek hivatva betölteni, hogy az emberiség nagy és szenvedő részére nézve szenvedéseit szükségszerű és természetes állapotok gyanánt tüntessék föl, melyekért a túlvilág gyönyöreivel kecsgetetik azt. De a valóságos eszméknek nem csupán ezek voltak a társadalmi kihatásaik, hanem az a társadalmi kinövés is, melyet „keresztény szocializmus“ néven ismerünk, a minnek a keresztény jellegéhez nem fér szó, a mi ellenben a „szocializmus“ e fajtáját illeti, az céljai és eszközei tekintetében vajmi távol áll attól, a mit szocializmus alatt értünk, de „mivel az öntudatos munkásság e szóval jelöli meg céljait és felszabadulásának eszközeit, tudatlan munkások megtevesztésére nagyon alkalmas volt e szónak pápai kisajátítása“. V. ö. Faber Oszkár. A keresztény szocializmus.

Látnivaló, hogy az eszmék önálló hatásai mellett bizonyító elméletek, mint olyanok nem állják meg helyüket, a gyakorlatba átvive pedig egyesek, kevesek uralmát, fölényét biztosítják a tömegek fölött.

A tudományos szocializmus, a midőn rámutat arra, hogy **nem a cudat az, a mi a létre, hanem ellenkezőleg a lét az, a mi a tudtra nézve meghatározó**, megmutatja, hol van az elméleti tévedése mindazon tanításoknak, a melyek az eszmékből mint önálló jelenségekből akarnak bármit is megmagyarázni. Az eszmék ugyanis nem kézzelfogható valóságok, csupán gazdasági tények visszatükrözései és így ha társa-

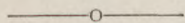


«dalmi törvényekhez akarunk eljutni, ezeket az alapvető, valóságos tényeket kell megfigyelnünk. Az eszmék **továbbfejlesztőleg** hathatnak csak, de sohasem létesíthetnek, sohasem alkothatnak.

Igy a szocializmus, mely új alapokra fektette a nemzetgazdaságot, reformálta a politikát s létrehozta a szó valódi értelmében vett társadalomtudományt, egyszersmind romba döntötte azt a bölceletet is, a melynek évszázadokon keresztül az volt az alapgondolata, hogy: „Gondolkodom, tehát vagyok“.

Ezt a tudományos munkát pedig a modern szocializmusnak azon elméleti alapvetése végezte, melyet **történelmi materializmusnak** nevezünk.

Mindezt a tudományos munkát pedig a modern szocializmusnak azon elméleti alapvetése végezte, melyet **történelmi materializmusnak** nevezünk.



## A TÖRTÉNELMI MATERIALIZMUS.

A szocializmus tudományos tételei rámutatván az anyagi, materiális viszonyok alapvető voltára a társadalmi életben és ennek bizonyítékait a **történelem**-ből meritvén, a **társadalom**-nak oly **fejlődéstanát** adták, melyek az előbbi történelmi alapon álló, de nem materialisztikus, valamint az anyagi élet jelenségeivel ugyan számot vető, de a fejlődés törvényeit figyelmen kívül hagyó, tehát nem történeti alapon álló elméletekkel szemben, megalkották azt az elméletet, mely, amilyen alapos magyarázója a történelemnek, ép oly megbízható kaulauz a társadalmi élet bonyolult jelenségein keresztül. Ez az elmélet, a modern szocializmus alapvető tanainak foglalata: a történelmi materializmus.

Könyvtárakat tesznek ki azon művek, melyek a történelmi materializmusnak megalapítói által néhány tömör mondatba foglalt tételét fejtegetik, boncolják, magyarázzák, de még többre megy azon írások száma, melyek a történelmi materializmus tételeivel szembeszállanak, azokat lerontani igyekezzenek, nemcsak az általa lerombolt tudományágak ujjaépítése és nemcsak az általa épített tudomány lerombolása céljából, hanem főleg azért, mert sejtik, hogy annak megdöntésével megdöntenek a rajta felépült gyakorlati mozgalmat: a szocialista mozgalmat is. De mindhiába: a történelmi materializmus szilárd alapja mindennel dacolt s semmi sem volt képes azt megrázkódtatni. Az azon felépült proletár-osztálymozgalom sikerei pedig oly mértékben igazolják tanainak helyességét, hogy nemcsak polgári tudósok adják immár elméleteiknek — nagyobb hitelképesség kedvéért — a történel-



mi materializmus elnevezést, hanem polgári politikusok is kénytelenek az azon nyugvó proletár-osztálypolitika helyességét elismerni. Így a német polgári liberalizmus legelőkelőbb orgánuma vezércikkben hirdette, hogy „a társadalmi átalakulások csak az által válnak történelmi eseményekké, hogy azokat az emberek érdekellentéteik által és osztályharcokban küzdik ki. **Egy szervezett proletárosztály alakítása és annak diadalra vitele**, ezek a legtudatosabb feladatai egy szocialista pártnak, még akkor is, ha a társadalmi fejlődésnek ez irányban való **folyását felismerte is.**“ Ez pedig közvetlenül folyik abból, a mi az első és legfontosabb gyakorlati kihatásu megállapítása a történelmi materializmusnak, s az, amely a társadalomnak **osztályokra** való tagozódottságát mutatja ki:

„A termelés terén az emberek nem pusztán a természetre vannak utalva. Termelésüknek fontos tényezője, hogy egy bizonyos módon összeműködnek, és tevékenységeik eredményét egymással kicserélik. A termelés érdekében bizonyos viszonyokba és vonatkozásokba kerülnek egymáshoz és csak ezen társadalmi vonatkozásokon és viszonyokon belül jut a természethez való viszonyuk s jut a termelés kifejezésre. Természetesen a termelési eszközök jellege szerint ezek a társadalmi viszonyok, amelyekben a termelők egymáshoz közelednek, a feltételek, amelyek mellett tevékenységeiket kicserélik és a termelés egész folyamatában résztvesznek, különböző lesz. Egy új hadieszköznek, a tűzfegyvernek feltalálásával szükségképen megváltozott a hadsereg egész belső szerkezete, megváltoztak a viszonyok, melyeken belül az egyének hadsereget alkotnak és hadseregeként működnek és megváltozott ennél fogva a különböző hadseregek viszonya is egymáshoz. Azon társadalmi viszonyok tehát, melyek közepette az egyének termelnek, a társadalom termelési viszonyai megváltoznak és átalakulnak a termelési eszközök és termelő erők átalakulásával és fejlődésével. **A termelési viszonyok a maguk egészében képezik azt, amit társadalmi viszonyoknak, társadalomnak neveznek és pedig társadalomnak bizonyos határozott, történelmileg kifejlődött fokon, társadalomnak, mely sajátos jelleggel bír.**“ Így ír Marx.

Minden eddigi társadalom azonban úgy jelentkezett, mint amely azonos gazdasági érdekek szerint tagolt csoportokból áll. Egy-egy ilyen csoport alkotja az osztályt, melyet tehát az azt alkotó egyének azonos gazdasági érdekei tartanak össze. Minden eddigi társadalomban a gazdasági helyzetük szerint tagozódott osztályok lényegileg két táborra tünnetnek fel: a birtokosok osztályát és a birtoktalanok osztályát. Az előbbi az, amely a legfontosabb termelési eszközök birtokában van, az utóbbi pedig nélkülözi ezeket.

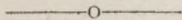
Ezen osztályviszonyok azonban nem állandóak, nem mindig



ugyanazok. Birtokosok és birtoktalanok minden eddigi társadalomban voltak, de nem mindig ugyanaz az osztály volt a birtokos és ugyanaz a birtoktalan. A termelés formájának megváltozásával más osztályok, más osztályviszonyok létesülnek.“ Mint Marx mondja: „A kézi malom adja az antik, ókori társadalmat szabadokkal és rabszolgákkal a vízi malom adja a középkori társadalmat hűbérurakkal és jobbággyokkal, a gőzmalom adja a modern társadalmat ipari tőkéssekkel és bér munkásokkal.“ A termelés haladásával megváltoznak az osztályok és kölcsönös viszonyaik a termelés s a termékek kicserélése tekintetében. A rabszolgákkal való termelés az ókori, a jobbággyokkal történő és a céhrendszeren nyugvó termelés a középkori s a bér munkásokkal való az ujkori módja a termelésnek. Ámde a rabszolgák, jobbággyok és bér munkásokkal, mint birtoktalan osztályokkal szemben ott találjuk a birtokosokat is, s a rabszolga és szabad ember, plebejus és patricius, jobbággy és hűbérur, szóval birtoktalan és birtokos egyszersmind úgy állanak egymással szemben, mint elnyomott és elnyomó, kik állandó ellentétben vannak egymással s „szakadatlan majd rejtett, majd nyílt küzdelmet folytattak egymással, mely mindenkor az egész társadalom átalakításával végződött, vagy a küzdő osztályok közös pusztulásával“. A történelem előbbi korszakaiban, mint a történelmi materializmus legkiválóbb terméke: a „Kommunista kiáltvány“ mondja, csaknem mindenütt azt találjuk, hogy a társadalom teljesen szerte van tagolva különböző rendekbe, mint a társadalmi helyzet különböző fokozataiba. A hűbéri társadalomból kialakult modern polgári társadalom pedig ezen osztályellentéteket nem szüntette meg. Csak uj osztályokat, az elnyomás uj feltételeit, a küzdelem uj alakulatait állította a régié helyébe.

Igy állapítja meg a történelmi materializmus a termelési viszonyok törvényszerűségeiből kiindulva, az osztályok szerepét a társadalomban, mint amelyek amannak a törvényszerűségeire lényeges befolyást gyakorolnak. Ezen befolyást a történelmi materializmusnak az a megfigyelése fejezi ki, amely a modern szocialista mozgalom alapjává vált s amely így hangzik:

„Minden eddigi társadalom története osztályharcok története.“



## AZ OSZTÁLYHARC.

Annak kimutatásával, hogy a birtokos osztály a birtoktalant gazdagságának szaporítására használja fel, a történelmi materializmus rámutatott az osztályok közötti gazdasági ellentétre s az ebből folyó küzdelemre, az **osztályharca**, arra a mozgató erőre, mely évezredek fej-



lődésének volt irányítója, s mely a jelen társadalomban érte el intenzitásának tetőpontját. A történelmi materializmus tette tudatossá az emberek számára az osztályharc társadalmi jelentőségét és ugyancsak a történelmi materializmus mutatta meg az osztályharcban azt az utat, melyre egy gyakorlati mozgalmat építve, megoldást nyernek a társadalmi "kérdések."

És ha az elmélet emberei "szent háboru"-ra hívták a polgári tudományt a történelmi materializmus ellenében, úgy kétszeres buzgósággal rontottak neki a belőle folyó gyakorlati követelménynek: az osztályharcnak. A megfizetett, vagy a „forradalom” gondolatától szent borzalommal áthatott burzsoák főtörekvése annak a kimutatására irányult, hogy a tőke és a munka, a jelenlegi társadalmi osztályok képviselői: a burzsoázia és a proletáriátus között érdekközösség van, mely a kettő együttműködését követeli meg. Ezzel szemben a szocializmus kijelenti és gazdasági tanai segítségével kimutatja, hogy semmiféle terén a társadalmi életnek a birtokosok és birtoktalanok osztálya között érdekközösség nincs. "A történelem nem ismer példát arra, hogy egy osztály önként mondott volna le a gazdasági és társadalmi rendben elfoglalt kiváltságos helyzetéről. Mindenkor csak az alávetett osztály békés vagy erőszakos kényszere előtt hajolt meg." — mondja Szabó Ervin. Így a munkásosztály is csak saját magától, saját erő kifejtésétől, saját cselekvésétől várhat mindent. A munkásosztály felszabadítása csak magának a munkásosztálynak műve lehet. A birtokosok és birtoktalanok osztálya között dúló ezen küzdelem végeredményében azon tulajdoni viszonyok, azon tulajdoni rend megtartása, illetve megdöntése körül folyik, mely a kizsákmányolás, illetve kizsákmányoltatás alapját képezi. A termelés módjából és a jövedelemelosztás mikéntjéből eredő mindenkor kizsákmányolási alap, a tulajdoni rend az, a mely ellen a világtörténelmen végig az osztályharcok irányultak.

A mindenkori tulajdoni rend az, a melynek az uralkodó osztályok minden képzelhető eszközzel védelmére kelnek, államhatalommal, tudománynyal, vallással, jogrenddel, szóval minden elképzelhető társadalmi erővel. Ezek a társadalmi erők szabják meg azután az ényomott osztály harcmódorát, azon eszközöket, a melyekkel fel kell magát fegyvereznie, hogy azt a forradalmat, melylyel valamely fennálló tulajdoni rend megdöntése jár, megvalósíthassa.

Ez a forradalom pedig, mint azt a polgári gazdaságtan kritikájához irt előszóban Marxnál olvashatjuk, abban jut kifejezésre, hogy a társadalom nagy politikai és jogi felépítménye lassabb vagy gyorsabb átalakuláson megy keresztül, melyet épen a tulajdoni alapok átalakulása hoz magával. Másszóval a termelés és a jövedelemelosztásban beálló változásokra irányul a társadalmi forradalom, melylyel azonban

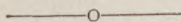


szükségképen átalakul az a sok osztályerősítő eszköz, mely a tulajdoni állapotok fenntartására szolgál. Természetesen a forradalmak is a szerint, a mint más-más tulajdoni viszonyok átalakítására irányulnak, más-más alakban jutnak kifejezésre.

A modern szocializmus, mint gyakorlati osztálymozgalom irányítója főleg a jelenkori termelési és jövedelemeloszlási viszonyok alakulására és fejlődésére utal, szóval a gazdasági tünemények azon seregére, mely a polgári társadalmat adja, azt a társadalmat, melyre nézve az osztályellentéteknek és osztályharcnak az a formája irányadó, mely tőkésék és munkások között megy végbe. És ezen mozgalommal kapcsolatban szükségszerűleg merül fel az a kérdés, mely a mi jelenkori mozgalmunkra nézve és az annak, érdekében alkalmazott eszközök hatályossága szempontjából elsőrangú fontosságu és ez az, vajjon a jelenkori osztályellentétek sikeres leküzdésével véget érnek-e az osztályküzdelmek.

E kérdésre a „Kommunista Kiáltvány” következőképen válaszol: Ha a proletáriátus a burzsoázia elleni küzdelmek során osztálylyá egyesül, forradalmi tevékenysége által uralkodó osztálylyá lesz és mint ilyen a régi termelési viszonyokat megszünteti, ezzel egyszersmind az osztályellentétek létfeltételeit szünteti meg, véget vet az osztályok uralmának általában s így önnön uralmat is mint osztályuralmat lehetlenné teszi.

A régi polgári társadalmat az ő osztályaival és osztályellentéteivel felváltja oly szervezet, melyben minden egyesnek szabad fejlődése az összesség szabad fejlődésének előfeltétele.”



## A TŐKE ÉS A MUNKA.

Arra a kérdésre, hogy miért épen a jelenlegi társadalmi renddel járó osztályellentétek tették tudatossá az osztályharc tényét az a körülmény adja meg a magyarázatot, hogy az osztályharc a kapitalista társadalomban egyszerűsödött: „Az egész társadalom mindinkább két nagy ellenséges táborba szakad, két nagy, egymással közvetlenül szembenálló osztályba: burzsoáziába és proletariusbba.”

Ennek oka pedig a gazdasági termelésnek olyatén átalakulása volt, mely a kézimunka által történő ipart elseperte s egy mechanikai készüléket állított a termelés központjába, „amelyet csak megfelelően mozgásba kell hozni s szerszámaival ugyanazon műveleteket végzi, amelyeket azelőtt a munkás végzett hasonló szerszámokkal.” A gép



volt ez, mely az általa előidézett ipari forradalommal kapcsolatban tagolta a társadalmat a bér munkások és tőkések két csoportjába: „A kézimunkás helyébe a modern nagyipar lépett, az ipari középosztály helyébe az ipari milliomosok, egész ipari ármádiák főnökei: a modern burzsoák.”

A nagyipar létesítette azt a világpiacot, melyet Amerika felfedezése előkészített. „A világpiac pedig a kereskedelemnek, a hajózásnak, a szárazföldi közlekedésnek mérhetetlen kifejlődését tette lehetővé. Ez aztán ismét visszahatott az ipar fejlődésére és amily mértékben ipar, kereskedelem, hajóközlekedés, vasutak tágultak, ugyanolyan mértékben fejlődött ki a burzsoázia, szaporította tőkéit, és szorította háttérbe az összes, a középkorból fenmaradt osztályokat.”

Igy adja a „Kommunista kiáltvány” az általános képét annak a gazdasági fejlődésnek, mely a modern osztályharc kialakulására vezet.

Hogy a gépipari termelést minő állapotok követték nyomon, arra nézve álljon itt egy-két példa ama leirhatatlan, véres és könnyekben gazdag tragédiák halvány illusztrálására, melyek a kapitalista termelés kifejlődésével kapcsolatos elproletáriásodás közepette lejátszódtak. Az egyik oldalon állott a nagykereskedők, nagyiparosok, nagybirtokosok aránylag kicsiny csoportja, hihetetlen értékű termelő és forgalmi eszközök birtokában, a másikon a teljesen vagyontalan, máról-holnapra élő munkások milliói, a proletárok.

Erdemes feljegyezni, mint ülte orgiáit a kapitalista kizsákmányolás ezen proletártömegek fölött: Jellemzők erre nézve azok az esetek, melyek a kapitalisztikus termelés klasszikus hazájáról, Angolországról maradtak ez időből feljegyezve:

Az 1816-ból való első általános parlamenti bizottsági jelentés élénk világot vet a kezdődő kapitalizmus gazdasági elveire. E jelentés szerint általában 6—7, néha 5 éves gyermekeket is foglalkoztatnak üzemekben. Egy csupán hároméves gyermek foglalkoztatásáról is tesznek említést. A rendszerinti munkaidőt nőknél, sőt gyermekeknél is 12, részben 14—15 órában jegyzik fel. Munkapauzákat ritkán engedélyeznek. éjszakai és vasárnapi munka gyakori. Egy munkás önéletrajza szerint az egyik gyárban a tanulók tápláléka ugyanaz volt, ami a sertéseké, azzal a különbséggel, hogy a gyermekek kevesebbet kaptak, úgy hogy addig lopkodták el a sertések elől a hulladékot, míg azok rőfögése által a szolgálta figyelmessé téve, korbácscsal üzte el a gyermekeket. Tanoncokra, sőt felnőtt lányokra is vasbilincseket kovácsoltak, hogy menekülésüket megakadályozzák. A meghalt gyermekeket nem temették el, hanem csak valamelyik sarokban elásták őket. A kétségbeejtő éhbérekkel kapcsolatban, melyeket a „kezek”-nek odavetettek, állott azok irtózatoss lakásnyomorusága. A gyárvá-



rosok szűk, dohos utcáiból emelkedtek ki az emberiség fojtogatói: a járványok. (V. ö.: Kampffmeyer: Das moderne Proletariat.)

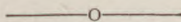
A gyermekkizsákmányolás és lakásuzsora mellett említésre méltó a kezdődő kapitalizmus igazságszolgáltatása is. A szűkkeblű brutális osztályönzés szelleme jut kifejezésre azon véritéletekben, melyeket a tizenkilencedik század elején munkások ellen hoztak: „Csak ritkán hallgatták meg őket a bírák — írja Francis Place — s soha sem a türelmetlenség látható jelei és sértegetések nélkül.”

A békebírák, kivétel nélkül kapitalisták leszármazottjai, teljes ki-méletlenséggel üldözték még a legjelentéktelenebb tényeket is, melyekkel a munkások a tőkés osztály érdekeit veszélyeztették. A gyári törvény legdurvább áthágását teljesen büntetlenül elkövethették a kapitalisták. Ha egyáltalán büntették őket és nem mentették fel valamely ürügy alatt, szabály szerint a legkisebb büntetést rótták ki rájuk.

Természetes, hogy ily viszonyok mellett a kulturállapot is a leg-szomorubb volt. Egykori írók tanúsága szerint Angliának tizenhét legnagyobb városában tizenkét gyermek közül egy részesült valamelyes oktatásban. Kiszolgált tengerészek és invalidus katonák, valamint munkaképtelen öreg asszonyok végezték ezt a kulturmunkát a polgárság által önkéntesen felállított iskolákban.

Az angol proletáriátus e korszakát, mely azonban minden ország kapitalisztikus termelésével kapcsolatban többé-kevésbbé élesen kifejezésre jut, így jellemzi Kampffmeyer: „Gazdasági tekintetben a munkásokat igavonókká, társadalmi tekintetben pusztá kezékké alacsonyították le, szellemi téren pedig a műveletlen, de naiv és fogékony agyvelőket állati, észtelen dühöngőkké. Levegőt és világosságot nélkülöző odvakban, a ragyogó kulturtanyák szomszédságában tanyáztak a proletárok nyüzsgő tömegei, kiknek szellemi táplálék helyett szeszes italokat nyújtottak.”

Miképen fejleszti ki az ezen állapotokat feltűntető polgári társadalom gazdasági rendje szükségszerűleg a szocializmust, arra a marxizmus gazdasági tanai adják meg a választ.



## AZ ÉRTÉKTÖBBLET.

A gépipari termelés nyomán kifejlődő gazdasági viszonyok vezettek ahhoz az alakulathoz, melyet polgári társadalomnak nevezünk. Ennek a társadalomnak a fenntartó ereje az a kapitalisztikus produkció, a melyben a teljesen birtoktalan, csupán munkaerejével rendelkező proletár és a gépnek, gyárnak, földnek birtokában lévő kapitalista



állnak szemben egymással mint két ellenséges gazdasági erő. Ennek a termelésnek eredményét úgy jellemzi Marx, mint az áruk óriási gyűjteményét, oly munkatermék gyűjteményét, melyet nem a termelőnek, vagy hozzátartozóinak saját használatára, hanem más termékekkel való kicserélés céljából hoznak létre. Az ilykép létrehozott áruban bizonyos mennyiségű munka van felhalmozva, a mely társadalmi munka végzéséhez két tényező szükséges, az egyik a személyi tényező, a munkás, a másik a dologi: a termelés eszközei. Ennek a két tényezőnek: a termelőnek és a termelés eszközeinek egymástól való elválasztása elkülönítése szükségszerű jelensége a polgári társadalom termelésének.

A tőkés termelési módot megelőzőleg uralkodó volt a kisüzem a munkásnak a munkaeszköz feletti tulajdonjoga alapján... A munkaeszközök: föld, műhely, szerszám az egyes egyén munkaeszközei voltak, csak magánhasználatra számítva, tehát szükségkép kicsinyes, törpe méretekre szorítva. De éppen ezért szabály szerint magának a termelőnek tulajdonát képezték. Ezen szétforgácsolt, szűk termelő eszközöket koncentrálni, kiszélesíteni, azokat a jelen hatalmasan működő termelő rugóivá átalakítani volt éppen a történeti szerepe a kapitalista termelési rendnek és e rend hordozójának: a burzsoáziának. Ez azonban nem volt képes ama korlátolt termelési eszközöket ily hatalmas termelőerőkké átalakítani, a nélkül, hogy azokat az egyes egyén termelő eszköze helyett társadalmi, csak az emberek egy csoportja által használható termelő eszközökké ne alakítsa. Az egyes műhely helyébe a gyár lép, mely százak és ezrek együttműködését követeli meg. És mint a termelési eszközök, úgy alakult át maga a termelés is az egyes tények sorozatából a társadalmi tények sorává, s a termékek egyesek termékeiből társadalmi termékekké... Senki sem mondhatta el többé róluk: Ezt én csináltam, ez az én termékem.

**A társadalom munkaerejének összessége** az, mely kifejezésre jut ez árutermelésben s itt, mint egy és ugyanazon emberi munkaerő jelenik meg, jóllehet számtalan egyén munkaerejének összetétele.

...Az egyéni termelés egyik téren a másik után semmisült meg, a társadalmi termelés forradalmosította az egész termelési módot. De ezt a forradalmi jellegét oly kevésbé ismerték fel, hogy még siettek azt meghonosítani, mint az árutermelés emelésének és növelésének eszközt.

A polgári társadalom gazdasági termelése, a gépipari nagyüzem nem a közvetlen fogyasztás szükségleteit tekinti, hanem minden egyes vállalat annyi árut dob a piacra, a mennyit csak tud. A célja ennek az, hogy azon áldozat, melyet a kapitalista hoz a termelésnél, ne csak hogy



megtérüljön termelésének eredménye által, hanem, hogy ez az ő értékeinek szaporodását idézze elő. Nem az a célja a jelenlegi termelésnek, hogy a termelés eszközeinek birtokában lévő tőkés az ő gazdasági erejét **kincs** gyanánt használja, mely tétlenül hever, hanem, hogy azt **tőke** gyanánt tartsa forgalomban, amely tőke a forgalomban mindinkább szaporodik s mind megnagyobbodva tér vissza a forgalomból.

Az a kérdés merül itt fel, hogy mikép megy végbe az a folyamat, melynek során egy bizonyos érték forgalomba hozva megszaporodva kerül ki abból, más szóval, hogy honnan származik az értéktöbblet?

Szolgáljon ennek megmagyarázására a következő példa: \*

Egy munkás hat óra alatt feldolgoz tíz font gyapotot, vagyis átalakítja azt fonállá. Ebben a tíz font fonálban a hatórai munkán kívül benne rejlik a munkaeszközök azon része is, mely a mellett elhasználódik. Egy font nyers gyapot ára, mondjuk egy korona, egy font fonálé másfél korona. Elhasznált munkaeszköz fejében számítsunk két koronát, munkabér fejében 3 koronát, vagyis a nyers termény, munkabér és munkaeszköz összesen kitesz 15 koronát 10 font nyers gyapot feldolgozásánál. A fonál 10 fontjáért, a fenti számítás szerint szintén 15 koronát vesz be a gyáros. Itt tehát értéktöbblet nem mutatható ki. Mi tehát az, a mi **értéktöbbletre vezet?**

Tegyük fel, hogy azon élelmiszerek összességének előállítására, mely Marx szerint szükséges ahhoz, hogy a dolgozó lény mint dolgozó lény normális állapotban fennmaradhasson, napi hat órát vesz igénybe és annak pénzbeli értéke mondjuk három korona, ha tehát egy munkás napi hat órai munkaidő mellett és három korona munkabér ellenében 10 font gyapotot tud fonállá feldolgozni, akkor számításunk alapján az előállított áru ára éppen fedi a tőkének azon költségeit, melyeket neki ezen feldolgozás okozott: a nyers anyag, a munkabér és az eszközök elértéktelendésének költségeit és a munkásnak azon költségeit, melyeket neki az élet fenntartása okoz.

Mindebből az következne, hogy a munkás ezen hat óra alatt annyit termelvén, a mennyivel a munkaadónak az áru teljesen kifizetődik, a munkaadó vagy felszabadítja aznapra a munkást a további dologtól, vagy pedig a további munkáját külön megfizeti.

Ámde mi történik e helyett? A munkaadó, vagy helyesebben a munkaadók osztálya, oly hosszúra nyújtja ki a munkanapot, a mekkorára csak lehet, a nélkül, hogy azon tulmunkáért, melylyel a szükségnél többet dolgozik, kárpótolná őt. És ez a meg nem térített munka, a meg nem fizetett munkaidő jelenti a tőkésre nézve a profitot, az **értéktöbbletet**.

\* V. ö. I. Stern: „Die Theorie des Mehrwehrs.”



Vegyünk például a fenti üzemben egy tizenkétórás munkanapot, akkor a viszonyok így fognak alakulni:

A kapitalista kiadásai: Az első hat órai munkaidő alatt 10 font nyers gyapot 10 korona; eszközök kopása 2 korona; munkabér 3 korona; összesen 15 korona.

A további hat órai munkaidő alatt: 10 font nyers gyapot 10 korona; eszközök kopása 2 korona; munkabér —; összesen 12 korona.

A 12 órai munkanap kiadásai összesen **27 koronát** tesznek ki.

Ezzel szemben a bevétel: 20 font fonálért fontonként  $1\frac{1}{2}$  koronájával **30 korona**. Tehát a nyereség **naponként három korona minden egyes munkásnál**.

Ámde Engels azt mondja: „A termelő rendszer jelen állásában a munkaerő nemcsak egy nap termel több értéket, mint a mennyibe a tőkének kerül, hanem minden új tudományos felfedezéssel, minden technikai találmánnyal nő az a felesleg, mely napi termelő költségeit felülmulja; rövidül a munkanap azon része, melyben saját fentartásáért dolgozik, ezzel szemben pedig ugyanily arányban növekszik a munkanap azon része, melyben a tőkésnek kell **ajándékozni a munkáját** a nélkül, hogy ezért fizetést kapna.

**Ez a jelenlegi társadalom gazdasági alaptörvénye.**“

Ezen folyamat által a munkaerő áruvá válván, követi mindazon szabályokat, melyeknek egyéb áruk alá vannak vetve, elsősorban az értékmegállapítás szabályait is. Mint minden árunak, úgy a munkaerőnek is értéke egyenlő annak termelési költségeivel. Mit kell azonban a munkaerő termelési költségei alatt érteni? Engels szerint ezek egyenlők azon élelmicikkék mennyiségével, illetve azok pénzbeli egyenértékével, melyek annak tulajdonosát, a munkást képessé teszik életének fenntartására és lehetővé teszik azt, hogy az öregség, betegség, vagy halál által munkaképtelenné vált munkást más társa pótolhassa, vagyis a munkásosztály a szükséges mértékben tovább szaporodjék.

\*

Az a fontos gazdasági törvény, mely az értéktöbbletben jut ki-fejezésre, két irányban követeli meg a további kutatást: az egyik a munkabér kérdése, a másik pedig a munkaidőé.

A munkabér, egy milliófejű osztály egyedüli jövedelmi forrása felé fordítjuk mindenekelőtt figyelmünket, azt kérdezve, micsoda szabályok azok, a melyek valamely végzett munka bérét megállapítják? Hogy erre választ nyerjünk, — mondja Engels, — sem az igazság, sem az erkölcs követelményeire nem szabad hivatkoznunk, sem pedig az emberiség, méltányosság, vagy éppen a jótékonyság érzelmeire, hanem csupán azon törvényekre, a melyek a társadalom fejlődése tekintetében irányadók. A mi erkölcsileg vagy jogilag igazságos, az



még korántsem társadalmilag is az. Ami pedig társadalmilag igazságos vagy igazságtalan, azt a nemzetgazdaságtan tudománya van hivatva megállapítani. Az a tudomány, a mely az anyagi termelés törvényeivel foglalkozik.

Mit nevez már most a nemzetgazdaságtan igazságos bérnek? Azt az összeget, a mely bizonyos normális viszonyok között szükséges, hogy a munkás környezetének és országának életmódját véve alapul, — azon eszközöket megszerezze, a melyek számára az önfenntartást és a fajfenntartást teszik lehetővé. Ennek ellenében a munkás oly munkát szolgáltat, mely mellett az ő napi munkaereje felemészthetik, úgy azonban, hogy másnap ugyanazt a munkát ne legyen képtelen ismét elvégezni.

Ezt a viszonyt, ezt a minduntalan ismétlődő körforgást ekkép írja le Engels: A munkás az ő egész napi munkaerejét odaadja a kapitalistának, ez pedig annyi, a mennyit adhat olyképen, hogy állandóan módjában legyen ennyit adni. Ezért viszont ő amattól csak annyit és semmivel sem többet kap élelmiszer fejében, a mennyire a munkásnak szüksége van, hogy ezt a munkát nap-nap után elvégezhesse.

A gazdaságtan tanításai szerint a bért az a verseny állapítja meg, mely a piacon játszódik le s mely a munkás és munkaadó közötti bérszerződéssel veszi kezdetét. Ez a verseny azonban nem azonos feltételek között folyik munkásra és munkaadóra nézve. Mert a tőkés, ha nem tud a munkással megállapodásra jutni, úgy nem köti meg vele a szerződést, hanem vár és tőkéjéből él. A munkás azonban nem teheti ezt, mert ő a béréből él és ennél fogva a legrosszabb feltételek mellett is kénytelen munkát vállalni. Az éhség kergeti és szorítja. De ezzel még nem ér véget a dolog. A mechanikus erőknél, gépeknek az üzemekben való alkalmazásával s a munkaeszközökön eszközölt folytonos javítások által tartósan munkanélkülivé lesz számos ember. És pedig sokkal gyorsabb mértékben, mint a minőben a fölöslegessé vált munkaerők ismét az ipar szolgálatába vehetők. Ez a munkaerő-fölösleg egy ipari tartaléksereget bocsát a tőkések rendelkezésére. Ha a piac alakulatai rosszak, a munkás éhen halhat, koldulhat, lophat vagy éppen valami dologházba mehet. Ha a piac alakulatai kedvezők, úgy dolgozhatnak, hogy a termelést bővítse. És mindaddig, míg az ipari tartalékserge utolsó férfia, asszonya és gyermeke munkát talált, — a mi már magában is az örült tultermelés időszakait tételezi fel, — a munkások versenye lenyomja a béreket, míg a tartalékserge fennállása által a tőke ereje a munkával való harcában mindinkább erősödik. A tőkével folytatott hajszájában a munkást nem csupán az éhség üzi, hanem ezenkívül még egy a lábára kovácsolt ágyugolyót is kell magával cipelnie. Még azt kell megvizs-

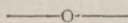


gálnunk, miből fizeti a tőke ezeket a béreket. Persze, a tőkéből. Ámde tőke nem hoz létre értékeket. A munka, a termő földtől eltekintve, a gazdagság egyedüli forrása. A tőke semmi egyéb, mint a felhalmozott munka. Vagyis a munkások béreit a munka eredményéből fizetik; a munkást saját munkájának értéktöbbletet termő gyümölcseiből fizetik ki.

Látnivaló, hogy helyes rendszer mellett a munka gyümölcse a munkást illetné, azonban a jelenlegi rendszer oda vezet, hogy a munka gyümölcsei azok kezeiben halmozódnak fel, a kik nem dolgoznak s a kiknek kezében a leghatalmasabb eszközökké válnak arra nézve, hogy azokat, a kik az eképen létrejött gazdaságot előteremtették, bilincsekbe verjék.

Ennek az állapotnak az eredetére és a belőle való szabadulásra Marx a következőképen mutat rá:

„...A munkás másképen kerül ki a termelési folyamatból, mint a hogy abba belépett. A piacon, mint árujának, a munkaerőnek birtokosa állott más árubirtokosokkal szemben; a szerződés, melylyel munkaerejét a tőkének eladta, világosan bizonyította, hogy szabadon rendelkezik önmaga fölött. Az üzlet megkötése után azonban kiderül, hogy nem volt szabadon rendelkező fél s hogy az az idő a melyre nézve **szabadságában áll** munkaerejét eladni, voltaképen az az idő, a melyre azt eladni **kénytelen**, s hogy az ő piócája valósággal nem bocsátja addig szabadon, míg csak egy kizsákmányolható izmain egy csepp vére van. Kinjaik ezen okozóival szemben való védelemül kénytelenek a munkások tömörülni és **mint osztály** egy állami törvényt kikényszeríteni, egy hatalmas társadalmi akadályt, mely őket magukat gátolja meg abban, hogy a tőkével való önkéntes szerződés által magukat és nemzetségüket halálra és szolgaságra adják. Az „elidegeníthetetlen emberi jogok“ pompázó katalógusa helyébe egy törvényileg korlátozott munkanap „Magna Chartája“ lép, mely végre világossá teszi, mikor végződik az az idő, melyet a munkás elad és mikor kezdődik az, a mely az övé magáé.



## A KAPITALIZMUSTÓL A SZOCIALIZMUSIG.\*

Egyrészt a gépek tökéletesbitése a kapitalisták növekvő versenye folytán, mely tökéletesítéssel együtt jár a gép által kiszorított munkástábor — ipari tartaléksereg — megnagyobbodása, másrészt a termelés korlátlan kiterjesztése ugyancsak a verseny kényszere folytán válnak az ismertető jeleivé azon viszonyoknak, melybe a polgári társadalomban

\* Szemelvények Marx „Kapital“-jából és Engels „Antidürring“-jéből.



a munkaerő és munkaeszközök egymáshoz jutnak. Ennek eredménye pedig: főleg egyrészt termelő eszközökben és termékekben, főleg másrészt munkaerőben, mely nem talál foglalkozást s nem szerezheti meg létfeltételeinek eszközeit. A termelés e két rugója nem működhet össze, mert a kapitalista termelési forma nem engedi meg a termelő erők működését, mielőtt tőkévé át nem alakították, a mit azonban éppen saját főleg akadályoz meg.

Ez az ellentét azon a termelési rendszeren alapszik, a melynek előfeltétele, hogy a társadalom aránytalanul kicsiny része monopolizálja a termelő eszközök tulajdonát, mi által a munkás arra kényszerül, hogy "az önfentartás céljaira szükséges munkaidőt meghaladó időn át dolgozzék", hogy a termelési eszközök tulajdonosai számára **érték-többletet**, javakat termeljen.

A géppel való ezen termelési módnak a folyományaképen észlelhetjük a gazdasági élet minden terén végbemenő azon változásokat, melyek a szocializmus talaját képezik: Az emberiség egész gazdasági létfeltételeiben óriási rázkódtatás ment végbe. Az ipari haladás következtében a gyárvárosok gombamódra szaporodtak el s mindig új proletártömegek verődtek azokban össze. Ezen átalakító folyamatnak szükségszerű eredménye volt a városok tulszaporodása és a falvak elnéptelenedése. A városok tulnépesedése pedig minden életfeltételnek rendszeres megmérgezéséhez vezetett, a falvak elnéptelenedése viszont az embernek a termőföldtől való elkülönítéséhez.

Tagadhatatlan és könnyen megmagyarázható tény, hogy a nagyszámu középosztályt a régi "jó időkből" ez a gépipar szétrombolta és egyrészt gazdag kapitalistákra, másrészt szegény munkásokra olvasztotta fel.

A polgári társadalom gazdasági fejlődése szükségszerűleg vezet a kisüzem pusztulásához, melynek alapja a munkásnak termelési eszköze fölötti magántulajdona. Elválasztja a munkást munkaeszközétől és birtoktalan proletárrá változtatja át, miközben a termelő eszközök aránylag kevészsámu tőkés monopoliumaivá lesznek.

Ezen elkülönítés folytán egyszersmind a munkás életfogytiglani bér munkára van kárhoztatva.

Itt van a gyökere a tőke és munka ellentétének.

A kapitalista termelési mód általában minden téren oly ellentéteket mutat, melyek létezésében veszélyeztetik. A munka rendszerezése a gyárban, azon kívül pedig a társadalmi munka anarchiája.

Minden árutermelésen nyugvó társadalomnak meg van az a saját-sága, hogy benne a termelők elvesztik saját társadalmi vonatkozásaik fölötti uralmukat. Senki sem tudja, mennyi kerül piacra az ő cikkéből s abból mennyire van szükség, senki sem tudja, hogy az ő termékeire



egyáltalán szükség van-e, hogy költségei megtérülnek-e, vagy egyáltalán képes lesz-e valamit is eladni. A társas termelés anarchiája uralkodik.

De a legfőbb eszköze annak, a mivel a kapitalista termelési mód ezt az anarchiát fokozta, az anarchiának egyenes ellentéte: a termelés növekvő szervezete volt a gyárban. Szervezett produkció a gyárban és szervezetlenség a társadalmi termelés egészében ismét oly ellentét, mely miként a kapitalizmusból született, csak azzal együtt szüntethető meg.

Megszüntethető a termelő eszközöknek a termelők közös tulajdonába vétele által.

A termelő eszközök ezen kollektiválását látja előre a **szocialista gazdaságtan**. Ebből meríti azt a főcélt, melyet a **szocialista mozgalom** elé szab.

A szocializmus többi céljának és ezen célhoz vezető eszközöknek összessége ebből a végső követelményből folyik, mely a társadalomban végbemenő gyökeres rázkódtatásra fog vezetni: a termelő eszközök kollektiválásával.

Éppen ezért a további célok és eszközök részletes rajza megköveteli, hogy előbb a tulajdon kérdésében mélyedjünk el, mint a mely minden korok társadalmi mozgalmának gerincét képezi, mi azonban tudatossá csak a modern, tudományos szocializmus, a marxizmus által vált.





i  
s  
s  
t.  
G  
o-  
ta  
z-  
ek  
n-  
z-  
e-  
n-  
la-  
ult.



